

Η διδασκαλία της παραδοσιακής μουσικής στην Α/θμια εκπαίδευση

Αυθεντοπούλου Δέσποινα¹ & Παντοπούλου Δομνίκη²

¹ ΠΕ02, ΠΕ16.02, MSc, Υπ. Διδάκτωρ Μουσικών Σπουδών ΑΠΘ

² Εκπαιδευτικός ΠΕ70, MSc

Περίληψη

Σύμφωνα με τον Θέμελη, με τον όρο «Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική» εννοούμε το Δημοτικό Τραγούδι, τη Βυζαντινή Μουσική και την Αρχαία Ελληνική Μουσική. Από τη μελέτη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων μουσικής προκύπτει ότι η παραδοσιακή μουσική εμφανίστηκε στα αναλυτικά προγράμματα του 1913, ενώ μέχρι σήμερα η διδασκαλία των παραδοσιακών τραγουδιών στα σχολεία φαίνεται να εξαντλείται στα πλαίσια των σχολικών εορτών.

Κατά τον Kodály, όπως το παιδί κατέχει τη μητρική του γλώσσα, έτσι κατέχει και μία μουσική μητρική γλώσσα, τη δημοτική μουσική της χώρας του, μέσα από την οποία είναι χρήσιμο να διδαχθούν οι έννοιες της μουσικής και να αναπτυχθούν οι δυνατότητες του παιδιού καθώς οι μουσικοί στόχοι πετυχαίνονται με αβίαστο τρόπο - όπως συμβαίνει αντίστοιχα για τους γλωσσικούς στόχους με τη μητρική γλώσσα.

Η ελληνική παραδοσιακή μουσική με κύριο εκπρόσωπο το δημοτικό τραγούδι, παρέχει άπειρες ευκαιρίες για τη φυσική, πνευματική, συναισθηματική, αισθητική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Από τα νανουρίσματα και ταχταρίσματα, τα παινέματα για τα παιχνίδια της κούνιας, τα νηπιακά παιχνιδοτραγούδια και λαχνίσματα, τα παιδικά παραδοσιακά τραγούδια, τα κάλαντα για την υποδοχή των εορτών μέχρι τα σκωπτικά σατυρικά της αποκριάς με έντονο γονιμικό συμβολισμό και τα πανελλήνια έθιμα, η παράδοση συνοδεύει κάθε ηλικία προσφέροντας πλούσιο υλικό σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.

Το δημοτικό τραγούδι μπορεί να αξιοποιηθεί ως μέσο για μουσική ανάπτυξη και κατανόηση μουσικών εννοιών αλλά και ως μέσο επικοινωνίας και εκτίμησης της μουσικής κληρονομιάς και του πολιτισμού άλλων λαών. Η γνώση της παράδοσης ενισχύει την κριτική στάση των παιδιών δημιουργώντας ενεργητικούς ακροατές, ενώ παράλληλα αναπτύσσει αντιστάσεις έναντι της «πολιτισμικής ομογενοποίησης». Τέλος, μέσα από τη δημοτική μουσική καλλιεργούνται ψυχοκινητικές δεξιότητες καθώς τα παιδιά παρωθούνται για φυσικές κινήσεις, που όπως αναφέρουν οι μουσικοπαιδαγωγοί Orff και Kodály, πρέπει να αξιοποιηθούν από τις πρώτες μουσικές τους εμπειρίες.

Η αξιοποίηση του χορού, ο σχεδιασμός θεματικών προσεγγίσεων και άτυπων μαθησιακών πρακτικών, ο αυτοσχεδιασμός, η ακρόαση και η εκτέλεση ρυθμικών και μελωδικών μοτίβων συμβάλλουν στην αφομοίωση των μουσικών εννοιών μέσα από βιωματικές διαδικασίες, ενώ η σύνδεση των τραγουδιών με τη σύγχρονη ζωή προάγει τη λειτουργική ένταξη της παραδοσιακής μουσικής στην εκπαίδευση.

Teaching greek traditional music in primary education

Abstract

According to Themelis, the term “Greek Traditional Music” lies in the greek Folk Songs, Byzantine Music and Ancient Greek Music. Having studied the music syllabi, it is understood that traditional music first appeared in the curricula of 1913, but in this day and age its teaching seems to have been reduced in the school celebrations.

As Kodály put it, children own a musical mother tongue, the same way they own their native tongue. This musical native tongue consists of the traditional music of their country, through which the musical notions can be taught and the children’s potentials can be boosted, since in this case the educational goals are reached effortlessly - as it happens with the linguistic objectives concerning their mother tongue.

Greek traditional music –mainly represented by folk songs – presents the children with innumerable opportunities of physical, mental, emotional, aesthetic and social growth. The lullabies and cradlesongs, the chants of toddlers, the nursery rhymes, the carols for season greetings, the customs throughout Greece, even the sneering and satyric songs of the carnival; tradition accompanies every age, offering tremendous material for all the stages of education.

Not only are folk songs a means of musical growth and understanding of musical notions, but they can also be utilized as a means of communication and appreciation of the musical legacy and foreign cultures. Being aware of tradition means obtaining enhanced critical skills, as a result of the creation of active listeners, while at the same time children become more resilient to “cultural homogeneity”. Finally, folk music cultivates psychokinetic skills, since children are encouraged to engage in natural moves, which, according to music educators Orff and Kodály, should be utilized since their first experiences with music.

Exploitation of dance, careful planning of cross-curricular teaching approaches and informal learning practices, improvisation, listening and performing rhythmic and melodic patterns; all the above are instrumental in the assimilation of musical notions through experiential learning, while the link between the folk songs and modern life promotes the effective incorporation of the traditional music to education.

Η ελληνική παραδοσιακή μουσική στη σχολική εκπαίδευση

Ορισμός

Σύμφωνα με τον Θέμελη, με τον όρο ‘Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική’ εννοούμε: α) το Δημοτικό Τραγούδι, β) τη Βυζαντινή Μουσική, γ) την Αρχαία Ελληνική Μουσική, εκ των οποίων η αρχαία ελληνική μουσική δεν αποτελεί πλέον ζώσα μουσική, στην οποία όμως έχει τις ρίζες της η βυζαντινή μουσική και το δημοτικό τραγούδι (στο Ντινόπουλος, 2007, σελ. 94).

Το δημοτικό τραγούδι αποτελεί αδιάσπαστη ενότητα λόγου και μουσικής, η οποία προκύπτει από τον τρόπο δημιουργίας του και «έκφραση του ελληνικού λαού της υπαίθρου, μιας κοινωνίας με κλειστή οικιακή οικονομία» (Παρπαρούση, 2011, σελ. 67). Αντίθετα, η βυζαντινή μουσική είναι δημιουργία συγκεκριμένων μελοποιών (μελωδών ή υμνωδών) και περιλαμβάνει τα μέλη της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Σύμφωνα με τον Μαυροειδή (στο Ντινόπουλος, 2007), η βυζαντινή μουσική είναι αυστηρά φωνητικό είδος, ενώ η δημοτική μουσική μπορεί να είναι φωνητική, με ή χωρίς συνοδεία παραδοσιακών μουσικών οργάνων, ή καθαρά οργανική, η οποία αποτέλεσε στα χρόνια της μακροχρόνιας δουλείας, την κύρια μουσικοποιητική έκφραση της τότε κοινωνίας.

Ιστορική ανασκόπηση

Τα πρώτα επίσημα ολοκληρωμένα προγράμματα των Δημοτικών Σχολείων εκδόθηκαν με Διατάγματα το 1894 (Σταύρου, 2009). Περισσότερα από τα μισά τραγούδια των προγραμμάτων αυτών ήταν εκκλησιαστικοί ύμνοι και τραγούδια με θρησκευτικό περιεχόμενο. Έως τότε η καλλιέργεια εθνικής συνείδησης ήταν αδύναμη, ενισχύθηκε ωστόσο μετά την ήττα της Ελλάδας στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Τα τραγούδια με εθνικοπατριωτικό περιεχόμενο αυξήθηκαν στις συλλογές σχολικών τραγουδιών, ενώ το μάθημα της Ωδικής «συνδεόταν όλο και περισσότερο με την πατρίδα και με την καλλιέργεια αντίστοιχων συναισθημάτων» (Σταύρου, 2009, σελ. 27).

Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1913, τα τραγούδια με θρησκευτικό περιεχόμενο μειώθηκαν, ενώ εισήχθησαν για πρώτη φορά ως μέρος της διδακτέας ύλης επτά δημοτικά τραγούδια «τα οποία αναφέρονταν στους αγώνες των Ελλήνων για την απελευθέρωσή τους, γεγονός που σχετιζόταν άμεσα με τη γενικότερη πολιτική και την κοινωνική κατάσταση που χαρακτήρισε την ελληνική κοινωνία αυτή την περίοδο» (Σταύρου, 2009, σελ. 28). Αξίζει να αναφερθεί ότι όλα τα προτεινόμενα τραγούδια προέρχονταν από τη Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο, αφενός μεν γιατί αυτές ήταν οι ελεύθερες περιοχές της Ελλάδας έως το 1912-13, αφετέρου δε λόγω της εντεινόμενης ανάγκης για δημιουργία ενιαίας εθνικής συνείδησης. Σύμφωνα με τον Σταύρου, η κυριαρχία αυτών των τραγουδιών και τις επόμενες δεκαετίες ήταν τόσο ισχυρή, που τελικά κατέληξε ο όρος «δημοτικό τραγούδι» να παραπέμπει κατευθείαν στα τραγούδια αυτών των περιοχών και να εξαιρεί τα τραγούδια της υπόλοιπης Ελλάδας.

Το 1969 εκδίδεται νέο Ωρολόγιο και Αναλυτικό Πρόγραμμα, στο οποίο η δικτατορική κυβέρνηση προτείνει τραγούδια κυρίως θρησκευτικά, πατριωτικά, φυσιολατρικά και γενικότερα τραγούδια «ηθοπλαστικά και εθνικού περιεχομένου» (Σταύρου, 2009, σελ. 30). Για την Ε΄ τάξη υπήρχε σύσταση να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή σε πατριωτικά εμβατήρια και σε απλά δημόδη άσματα «κατά προτίμησιν με εθνικόν περιεχόμενον». Κατά τον Σταύρου, η δικτατορία αξιοποίησε πλήρως την παραδοσιακή μουσική και ιδιαίτερα τον τσάμικο χορό.

Στο Πρόγραμμα του 1977 κατά τη Μεταπολίτευση, μειώθηκε αισθητά ο αριθμός των πατριωτικών και θρησκευτικών τραγουδιών και άλλαξε η γενικότερη φιλοσοφία του μαθήματος της «Μουσικής Αγωγής». Στο Α.Π. του 1982 δίνεται έμφαση στην ελεύθερη δημιουργική έκφραση, ενώ το 1988 ιδρύονται τα μουσικά Γυμνάσια και Λύκεια.

Το *Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών* του 1999 προβλέπει στη διδακτέα ύλη ελληνικά παραδοσιακά και βυζαντινά μέλη. Στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. του 2001 αναφέρεται μεταξύ των στόχων:

«Να γνωρίσουν τις παλαιότερες συνιστώσες της νεοελληνικής εθνικής μουσικής παράδοσης (το δημοτικό τραγούδι και το βυζαντινό εκκλησιαστικό μέλος) και να καλλιεργηθεί η αγάπη τους προς αυτές» (Δ.Ε.Π.Π.Σ., σελ. 345).

Σε αντίθεση με τη δημοτική, η εκκλησιαστική μουσική γνώρισε πιο συστηματική διδασκαλία τους δύο τελευταίους αιώνες αλλά μόνο εκτός του σχολικού χώρου. Παρά τη συστηματοποίηση της εκκλησιαστικής μουσικής, ούτε αυτή, ούτε η δημοτική είχαν ποτέ διδαχτεί συστηματικά στα σχολεία της Ελλάδας (Διονυσίου, 2002).

Η διδασκαλία της παραδοσιακής μουσικής σήμερα

Από τη μελέτη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων μουσικής φαίνεται ότι η παραδοσιακή μουσική εμφανίστηκε στα αναλυτικά προγράμματα του 1913 αλλά μόνο κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα παρατηρείται μία θετικότερη αντιμετώπισή της (Σταύρου, 2004). Σύμφωνα με τον Σταύρου, η υποβαθμισμένη μουσική εκπαίδευση του μη ειδικού δασκάλου μουσικής «πηγάζει από τη μη ενσωμάτωση στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού, στα προγράμματα των υπεύθυνων για την εκπαίδευσή του, Πανεπιστημιακών Παιδαγωγικών Τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης».

Συνέπεια των παραπάνω είναι η διδασκαλία της παραδοσιακής μουσικής «ουσιαστικά να παραμένει ακόμα και σήμερα έξω από το επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα, με εξαίρεση τα μουσικά Γυμνάσια και Λύκεια» (Σταύρου, 2004). Σύμφωνα με τη Διονυσίου (2002), η ίδρυση των μουσικών σχολείων σήμαινε την εισαγωγή της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής στην επίσημη μουσική εκπαίδευση της χώρας.

Η πολυμορφία της παραδοσιακής μουσικής και η ελλιπής γνώση των διδασκόντων αποτελούν κατά τον Σταύρου (2009) την αιτία που διδάσκονται γνωστά και διαδεδομένα δημοτικά τραγούδια, αντιπροσωπευτικά διάφορων περιοχών της Ελλάδας, με μια στερεότυπη μέθοδο που δε διαφέρει από τη μέθοδο διδασκαλίας των άλλων τραγουδιών. Αποτέλεσμα των παραπάνω, είναι «να αγνοείται ένα μεγάλο μέρος της παράδοσης που αντανακλά πολλά στοιχεία της ζωής και της ιστορίας του τόπου» (Σταύρου, 2009, σελ. 160). Ειδικότερα η διδασκαλία των παραδοσιακών τραγουδιών, στα σχολεία, ακόμη και σήμερα, εξαντλείται στα πλαίσια και για τις ανάγκες σχολικών εορτών (Σταύρου, 2004).

Πλεονεκτήματα της διδασκαλίας της παραδοσιακής μουσικής

Κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη

Η κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη θεμελιώνεται αρχικά στην οικογένεια και ιδιαίτερα στις εμπειρίες που βιώνει το βρέφος στη σχέση του με τη μητέρα. Καθώς όμως το παιδί αναπτύσσεται ψυχοκινητικά και νοητικά, σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοσυναισθηματική του ανάπτυξη αρχίζουν να

διαδραματίζουν, παράλληλα προς την οικογένεια, οι ομάδες των συνομηλίκων και το σχολείο και γενικότερα ο κοινωνικός και πολιτισμικός περίγυρος (Μαγαλιού, 2007, σελ. 37).

Τα λαϊκά παιχνιδοτραγούδα

Το λαϊκό παιχνιδοτραγούδο ως ενότητα κίνησης, μουσικής και λόγου «κοινωνικοποιεί τα πρόσωπα και τις ομάδες, διαμορφώνει τη συλλογικότητα και την προσωπικότητα, ενώ διά μέσου της επαναληπτικότητας των μοτίβων και της δυνατότητας των παραλλαγών, ενισχύει και απελευθερώνει την παιδική φαντασία προωθώντας καινούριες δημιουργικές πρωτοβουλίες» (Τσούτσια, 2006). Οι μικρές σε ανάπτυξη μελωδικές γραμμές καθιστούν τα τραγούδια ευκολομνημόνευτα, ο λόγος τους είναι απλός, ευκολονόητος και ενίοτε ευρηματικός, ενώ η κίνηση που τα συνοδεύει είναι περιγραφική («μια ωραία πεταλούδα»), ρυθμική (παλαμάκια, κτύποι με τη μπάλα) ή υποτυπώδους κυκλικού χορού («γύρω γύρω όλοι», «δεν περνάς κυρά - Μαρία»), ακόμα και αντιστικτική όπως στο παιχνίδι «τα μέντα μέντα» (Γουρουντή & Λέκκας, 2006). Σύμφωνα με την Τσούτσια (2006), τα περισσότερα ελληνικά τραγούδια για παιδιά κινούνται μελωδικά ανάμεσα σε δύο πέμπτες (ρε-λα, ντο-σολ), μία έκταση κατάλληλη για την παιδική φωνή. Επιπλέον, ο απλός ρυθμός και η κίνηση που συνοδεύει το τραγούδι «βοηθούν τα παιδιά να διακρίνουν τις μελωδικές φράσεις αλλά και τη μελωδική γραμμή του τραγουδιού» (Τσούτσια, 2006).

Η συμμετοχή σε τέτοιου είδους συλλογικές κοινωνικές εκδηλώσεις, η τήρηση των κανόνων, η απόδοση ρόλων και η ανάληψη ευθυνών ενισχύουν τη συνοχή των ανθρώπινων δεσμών. Επιπλέον, υπάρχουν παιχνίδια που απαιτούν ομαδικές συντονισμένες κινήσεις αλλά συγχρόνως εξασκούν τη μνήμη, την κριτική σκέψη και τις γλωσσικές δεξιότητες. Μέσα από το ομαδικό τραγούδι «το παιδί θα αποκτήσει μια πρώτη εμπειρία μουσικής έκφρασης, θα έρθει σε επαφή με τη λαϊκή προφορική παράδοση και θα χρησιμοποιήσει τη μητρική του γλώσσα για να εκφραστεί και να αυτοσχεδιάσει» (Γουρουντή & Λέκκας, 2006).

Μουσική ανάπτυξη

Ο όρος «μουσική ανάπτυξη» καθιερώθηκε για να περιγράψει μια σειρά μεθοδικών αλλαγών κατά τη διάρκεια του χρόνου, όσον αφορά στις μουσικές δεξιότητες και τη μουσική αντίληψη του ατόμου (Μαγαλιού, 2007). Στη μουσική ανάπτυξη παίζει καθοριστικό ρόλο η μουσική αγωγή. Σύμφωνα με τον Σταυρίδη (2001), το δημοτικό τραγούδι μπορεί να αξιοποιηθεί ως μέσο για μουσική ανάπτυξη και

κατανόηση μουσικών εννοιών αλλά και ως μέσο επικοινωνίας και εκτίμησης της μουσικής κληρονομιάς και του πολιτισμού άλλων λαών.

Με το δημοτικό τραγούδι καλλιεργείται η ακουστική μνήμη και μπορεί να συμβάλει αποτελεσματικά στην ακουστική εξάσκηση και ανάπτυξη των παιδιών με την αξιοποίηση των ρυθμών και των μελωδιών του (Σταυρίδης, 2001). Εμπειρίες ρυθμικές και μελωδικές οδηγούν τα παιδιά στην κατανόηση της μουσικής φόρμας που βασίζεται στα χαρακτηριστικά στοιχεία της επανάληψης και της αντίθεσης, στοιχεία που ενυπάρχουν στα μουσικά παιχνίδια όπως προαναφέραμε, και στη δημοτική μουσική γενικότερα.

Μουσική αντίληψη

Η σύγχρονη έρευνα έχει δείξει ότι η ικανότητα για αντίληψη και διάκριση διαφόρων χαρακτηριστικών των μουσικών ήχων ενυπάρχει στα άτομα από τη βρεφική ηλικία (Μαγαλιού, 2007). Σύμφωνα με τον Σταύρου (2009), το πολιτισμικό περιβάλλον κάθε χώρας ενεργοποιεί τη μουσική αντίληψη των παιδιών με αποτέλεσμα αυτά να αναπτύσσουν τους τρόπους και τις διαδικασίες μάθησης των τραγουδιών του πολιτισμού τους. Για τον Kodaly, όπως το παιδί κατέχει τη μητρική του γλώσσα, έτσι κατέχει και μία μουσική μητρική γλώσσα τη δημοτική, δηλαδή, μουσική της χώρας του. Υποστήριξε επίσης, ότι μέσα από αυτή –την οποία θεωρούσε ως το φυσικότερο μέσο διδασκαλίας μουσικής- είναι χρήσιμο να διδαχθούν οι έννοιες της μουσικής και ν' αναπτυχθούν οι δυνατότητες του παιδιού γιατί οι μουσικοί στόχοι πετυχαίνονται με αβίαστο τρόπο, όπως συμβαίνει αντίστοιχα για τους γλωσσικούς στόχους με τη μητρική γλώσσα (στο Σταύρου, 2009).

Ψυχοκινητικές δεξιότητες

Μέσω της δημοτικής μουσικής τα παιδιά παρωθούνται για φυσικές κινήσεις, που όπως αναφέρουν οι μουσικοπαιδαγωγοί Όρφ και Κόνταϋ, πρέπει να αξιοποιηθούν από τις πρώτες μουσικές εμπειρίες των παιδιών (Σταυρίδης, 2001). Επιπλέον, ο Νταλγκρόζ πιστεύει ότι πολλές μουσικές έννοιες μπορούν να αξιοποιηθούν και να γίνουν κατανοητές μέσα από την κίνηση (Σταυρίδης, 2001). Σε συνδυασμό με τη δημοτική μουσική, τα παιδιά μπορούν να κάνουν ρυθμισμένες κινήσεις των χεριών και των ποδιών και να αναγνωρίζουν διαφορές στον τρόπο οργάνωσης των μέτρων, αξιοποιώντας τραγούδια σε τριμερή ή τετραμερή μέτρα αλλά ιδιαίτερα σε μεικτά μέτρα, όπως τα 5/8, 5/4, 7/8, 9/8 κτλ., που είναι σύμφυτα με την παραδοσιακή μας μουσική (Σταυρίδης, 2001). Χορεύοντας τους δημοτικούς χορούς είναι

«ο πιο εύκολος, ευχάριστος και άμεσος τρόπος της αναγνώρισης και ανταπόκρισης στη δομή των μουσικών φράσεων» (Σταυρίδης, 2001, σελ. 169).

Σύνδεση με μεθοδολογικές προσεγγίσεις του Δ.Ε.Π.Π.Σ. Μουσικής

Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών θεσμοθετήθηκε το 2003 και ήρθε να αντικαταστήσει το Αναλυτικό πρόγραμμα του 1989. Οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις του Δ.Ε.Π.Π.Σ. δίνουν έμφαση στο σχεδιασμό δραστηριοτήτων βάσει των αρχών της διαθεματικότητας και της βιωματικότητας σε ένα σπειροειδές αναπτυξιακό μοντέλο, ενώ συνάδουν με τις αρχές της σύγχρονης παιδαγωγικής επιστήμης και τις επιταγές της κοινωνικής πραγματικότητας του 21^{ου} αιώνα. Η διδασκαλία της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής συνδέεται με τις προτεινόμενες προσεγγίσεις και ενδείκνυται για την ανάδειξη όλων των εκφάνσεων που συμβάλλουν στην πολύπλευρη ανάπτυξη του ατόμου.

Διαθεματικότητα

Ορίζεται ως τρόπος οργάνωσης του Α.Π., που καταργεί ως πλαίσια επιλογής και οργάνωσης της σχολικής γνώσης τα διακριτά μαθήματα και αντιμετωπίζει τη γνώση ως ενιαία ολότητα, την οποία προσεγγίζει μέσα από τη διερεύνηση θεμάτων, ζητημάτων και προβληματικών καταστάσεων, που παρουσιάζουν με τα κριτήρια των μαθητών ενδιαφέρον (Ματσαγγούρας, 2002).

Η ελληνική παραδοσιακή μουσική μπορεί να αξιοποιηθεί και σε άλλα μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος, όπως της Ιστορίας, της Γεωγραφίας, των Θρησκευτικών, της Γλώσσας «παρέχοντας πολλές ευκαιρίες για διαθεματικές και πολυθεματικές προσεγγίσεις» (Σταυρίδης, 2001). Η σύνδεσή της με την εποχή, τις ανάγκες που εξυπηρετούσε το τραγούδι, τη λειτουργικότητα, τα ήθη-έθιμα, τις συνήθειες, τον πολιτισμό, τη γεωγραφική περιοχή παρέχει μία ολοκληρωμένη γνώση με το εκάστοτε πολιτισμικό πλαίσιο (Σταύρου, 2009). Η αξιοποίηση δραστηριοτήτων με ρυθμική κίνηση, χορό,

παντομίμα, δραματοποίηση «προωθούν τη βιωματική επαφή του παιδιού με το τραγούδι βελτιώνοντας παράλληλα την κοινωνικοποίησή του» (Σταύρου, 2009).

Το δημοτικό τραγούδι συμβάλλει επίσης στη γλωσσική ανάπτυξη παρέχοντας «τα εχέγγυα για την κατανόηση της καθομιλουμένης σε ψηλό επίπεδο, με τους ιδιοματισμούς, τις παροιμίες, προλήψεις, πεποιθήσεις, ήθη, έθιμα» (Σταυρίδης, 2001). Το μονόχορδο του Πυθαγόρα και οι λόγοι διαστημάτων αποτελούν ενδιαφέρουσες συνδέσεις της παραδοσιακής μουσικής με το μάθημα των Μαθηματικών, ενώ τα παραδοσιακά μουσικά όργανα και οι ζυγίες σε συνδυασμό με τα κατά τόπους μουσικά ιδιώματα, συνδέονται άμεσα με το μάθημα της Γεωγραφίας και της Ιστορίας. Οι ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί συνδέονται με το μάθημα της Φυσικής Αγωγής, ενώ αναπαραστάσεις μουσικών δρώμενων σε αρχαιοελληνικά αγγεία και έργα Ελλήνων ζωγράφων με απεικονίσεις της ζωής στην ελληνική ύπαιθρο, προάγουν τη σύνδεση της παραδοσιακής μουσικής με τις Εικαστικές Τέχνες.

Δημιουργικότητα

Η δημιουργικότητα στη μουσική εκφράζεται μέσα από τη σύνθεση και τον αυτοσχεδιασμό, υπάρχει ως έννοια από την αρχή ως το τέλος του σχολείου και διαφοροποιείται ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα και τις ανάγκες των παιδιών (Δογάνη, 2012). Κατά τη μουσική δημιουργία «υπάρχουν κάποιες σκαλωσιές, ή πλαίσια, που προσδιορίζονται από τις κατασκευές συγκεκριμένων μουσικών ιδιωμάτων» (Hargreaves, 2004, σελ. 199). Η ελληνική παραδοσιακή μουσική «προσφέρει πολλά μουσικά ερεθίσματα για αφομοίωση μουσικού υλικού που ενσωματώνεται στο παλιό» (Σταυρίδης, 2001).

Σύμφωνα με τον Σταυρίδη (2001), η κατανόηση του δημοτικού τραγουδιού ρίχνει νέο φως στη φύση της δημιουργικότητας των παιδιών, καθώς «συνδυάζει τον αυτοσχεδιασμό και το λειτουργικό στοιχείο με επανερμηνείες γνωστού υλικού, σύμφωνα με την κατάσταση του ακροατηρίου, τη διάθεση του καλλιτέχνη κτλ» (σελ. 165). Σύμφωνα με τη Θεοδοσοπούλου (2006), πλήθος ελληνικών σκοπών όπως ο μαντηλάτος, ο συγκαθιστός και η μπαϊντούσκα στη Θράκη, ο κάτω χορός, ο πάνω χορός και η σούστα στα Δωδεκάνησα, ο πηδηχτός, οι κοντυλιές και η σούστα στην Κρήτη, «έχουν ως χαρακτηριστικό τους γνώρισμα την ποικιλία των μουσικών φράσεων από τις οποίες δυνητικά μπορεί να απαρτιστούν, δίδοντας κάθε φορά μια διαφορετική ολότητα, ένα διαφορετικό αλλά συνάμα και χαρακτηριστικό άκουσμα και χρώμα». Τέτοιοι σκοποί στην ελληνική παραδοσιακή μουσική μπορεί «να αποτελέσουν έναυσμα γνώσης και καλλιέργειας σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης», καθώς και βάση πάνω στην οποία δομείται ο αυτοσχεδιασμός και οι παραλλαγές.

Άτυπες πρακτικές μάθησης

Σημαντικό στοιχείο για τη μουσική ανάπτυξη των μαθητών θεωρείται η επαφή τους με άτυπες μαθησιακές μεθόδους. Η βιωματική συμμετοχή σε μουσικές εμπειρίες μέσα από την ανάπτυξη στρατηγικών διαδικασιών, που οι μαθητές κατευθύνουν μόνοι τους ή σε συνεργασία μεταξύ τους τη μάθηση, μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν και καλλιεργούν μεταγνωστικές δεξιότητες. Σύμφωνα με έρευνες της Green (2001) σε μαθησιακές πρακτικές της pop και rock μουσικής, η αντιγραφή ενός κομματιού εξ ακοής «ενισχύει την ικανότητα για ευελιξία και προσαρμοστικότητα, βοηθάει την ανάπτυξη δεξιοτήτων σύνθεσης, τεχνικής και εκτέλεσης είτε στο πλαίσιο του αυτοσχεδιασμού, του μερικού αυτοσχεδιασμού (jamming), των διασκευών, ή της δημιουργίας πρωτότυπης δουλειάς». Η ανάγνωση και γραφή μουσικής σημειογραφίας αποτελούν δευτερεύουσες μαθησιακές πρακτικές, ενώ σημαντική θέση κατέχει η αλληλεπίδραση με τους άλλους (επίδειξη συγχορδίων, κλιμάκων ή τεχνικών, ακρόαση, προσεχτική παρακολούθηση και μίμηση, συζητήσεις για ηχογραφήσεις).

Όπως αναφέρει η Δαμουτζίδου (2010), «οι περισσότερες παραδοσιακές μουσικές μαθαίνονται μέσω της πολιτισμικής υπαγωγής, ακούγοντας, παρατηρώντας και αντιγράφοντας τις πρακτικές δημιουργίας μουσικής της γύρω κοινότητας». Για το λόγο αυτό, ενδείκνυται η αξιοποίηση «παραδοσιακών» τρόπων εκμάθησης και κυρίως η προφορική μετάδοση (βιωματική – ενεργητική, από μνήμης), που θα έχει ως σύμμαχο την έμφυτη ικανότητα των παιδιών για παρατήρηση και «μίμηση προτύπου» (Σταύρου, 2009, σελ. 168).

Συμπεράσματα – Προτάσεις

Συμπεράσματα

Η ελληνική παραδοσιακή μουσική με κύριο εκπρόσωπο το δημοτικό τραγούδι, «παρέχει πάμπολλες ευκαιρίες για τη φυσική, πνευματική, συναισθηματική, αισθητική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών» (Σταυρίδης, 2001). Από τα νανουρίσματα και ταχαταρίσματα, τα παινέματα για τα παιχνίδια της κούνιας, τα νηπιακά παιχνιδοτραγούδα και λαχνίσματα, τα παιδικά παραδοσιακά τραγούδια, τα

κάλαντα για την υποδοχή των εορτών μέχρι τα σκωπτικά σατυρικά της αποκριάς με έντονο γονιμικό συμβολισμό και τα πανελλήνια έθιμα, η παράδοση συνοδεύει κάθε ηλικία παρέχοντας πλούσιο υλικό σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.

Βασικός στόχος της εισαγωγής της παραδοσιακής μουσικής στη σχολική ηλικία είναι «η κατ' αρχήν γνωριμία και εξοικείωση των παιδιών με τη μουσική του παρελθόντος περιβάλλοντος, των καταβολών και της ιστορίας του τόπου» (Σταύρου, 2009). Η γνώση της παράδοσης ενισχύει την κριτική στάση των παιδιών δημιουργώντας ενεργητικούς ακροατές και όχι παθητικούς δέκτες και καταναλωτές της μουσικής. Επιπλέον, αναπτύσσει αντιστάσεις έναντι της «πολιτισμικής ομογενοποίησης» (Σταύρου, 2009).

Προτάσεις για τη διδασκαλία της παραδοσιακής μουσικής

Η επιλογή των παραδοσιακών τραγουδιών για διδασκαλία στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση πρέπει να πληροί προδιαγραφές, όπως η καταλληλότητα του κειμένου, η απλότητα της μελωδίας «με έκταση και διαστήματα ανάλογα των δυνατοτήτων και του ηλικιακού επιπέδου των παιδιών», τη μετάβαση από απλά μέτρα σε σύνθετα. Κυρίως όμως, θα πρέπει η θεματολογία «να υποκινεί τη φαντασία, να ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα και το παιχνίδι, να διεγείρει το συναισθηματικό κόσμο του παιδιού» (Σταύρου, 2009). Η σύνδεση των τραγουδιών με τη σύγχρονη ζωή αποτελεί το μεγαλύτερο ζητούμενο για τη λειτουργική ένταξη της παραδοσιακής μουσικής στην εκπαίδευση.

Η αξιοποίηση του χορού, ο σχεδιασμός διαθεματικών προσεγγίσεων και άτυπων μαθησιακών πρακτικών, παρέχουν ολιστική γνώση και συμβάλλουν στην αφομοίωση των μουσικών εννοιών μέσα από βιωματικές διαδικασίες. Ο αυτοσχεδιασμός, σύμφυτο στοιχείο των προφορικών παραδόσεων, εγείρει τη δημιουργικότητα, ενώ η ακρόαση και η εκτέλεση ρυθμικών και μελωδικών μοτίβων συμβάλλουν στην ανάπτυξη της ακουστικής μνήμης και των ακουστικών παραστάσεων.

Η ζωντανή εκτέλεση παραδοσιακής μουσικής, οι επισκέψεις λαϊκών οργανοπαιχτών στα σχολεία, οι επισκέψεις στο μουσείο λαϊκών οργάνων, ο σχεδιασμός project με συλλογές δημοτικής μουσικής αποτελούν μερικές μόνο δράσεις που μπορεί να εφαρμόσει το σχολείο και η οικογένεια. Σημαντικό, τέλος, στοιχείο για την επιτυχή εισαγωγή της παραδοσιακής μουσικής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, αποτελεί η επιστημονική κατάρτιση των εκπαιδευτικών μουσικής αλλά και των εκπαιδευτικών προσχολικής και σχολικής αγωγής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αδαμοπούλου, Μ. (2005). *Η ανάπτυξη της αντίληψης του ρυθμού μέσα από την πολυπολιτισμική μουσική αγωγή σε παιδιά ηλικίας 8-10 ετών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης*. Διδακτορική διατριβή, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Μουσικών Σπουδών.
- Γουρουντή, Α. & Λέκκας, Σ. (2006). «Λαϊκά παραδοσιακά τραγούδια – παιχνίδια: η μουσικοπαιδαγωγική τους αξία και ο κοινωνικοποιητικός τους ρόλος», 1^ο Διεθνές Συνέδριο Ερευνητικού Ιδρύματος Πολιτισμού και Εκπαίδευσης, Βόλος, 29 Σεπτεμβρίου - 1 Οκτωβρίου.
- Δαμουτζίδου, Η., (2010). *Πέρα από τα 'κλασικά': η αξιοποίηση της δημοφιλούς μουσικής και των μουσικών προτιμήσεων των μαθητών για τη διδασκαλία μουσικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*, στο https://dspace.lib.uom.gr/.../Damoutzidou_Pe2010.pdf
- Διονυσίου, Ζ. (2002). *Προσέγγιση στη διδασκαλία της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής*. Πρακτικά 3^{ου} Συνεδρίου Ε.Ε.Μ.Ε., τεύχος 2, τόμος 3, σ.σ. 154-168. Βόλος, 28-30 Ιουνίου.
- Δογάνη, Κ. (2012). *Μουσική στην προσχολική αγωγή: αλληλεπίδραση παιδιού – παιδαγωγού*. Αθήνα: Gutenberg
- Green, L. (2001). *How Popular Musicians Learn: A Way Ahead For Music Education*, London and New York: Ashgate Press
- Hargreaves, D.J. (2004). *Η Αναπτυξιακή Ψυχολογία της Μουσικής*. Μτφρ. Μαρκοπούλου. Αθήνα: Fagotto
- Θεοδοσοπούλου, Ε. (2006). «Η ελληνική παραδοσιακή μουσική ως μέσο γνώσης και καλλιέργειας». 1^ο Διεθνές Συνέδριο Ερευνητικού Ιδρύματος Πολιτισμού και Εκπαίδευσης, Βόλος, 29 Σεπτεμβρίου - 1 Οκτωβρίου.
- Μαγαλιού, Μ. (2007). *Η συμβολή των μουσικών δραστηριοτήτων στη μουσική ανάπτυξη και την κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη παιδιών προσχολικής ηλικίας μέσα από κινητικές και εικονικές αναπαραστάσεις*. Διδακτορική διατριβή, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Μουσικών Σπουδών.
- Ματσαγγούρας, Η., (2002). *Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση*. Αθήνα: Μ. Π. Γρηγόρης
- Ντινόπουλος, Κ. (2007). *Η διδασκαλία της μουσικής των παιδιών ηλικίας 8 έως 10 χρονών με τη χρήση των νέων τεχνολογιών και η επίδρασή της στις στάσεις τους σχετικά με την ελληνική μουσική παράδοση*. Διδακτορική διατριβή, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Μουσικών Σπουδών.
- Παρπαρούση, Γ. (2011). *Η παιδικότητα στο ελληνικό δημοτικό τραγούδι*. Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας.

- Σταυρίδης, Μ. (2001). *Μουσική Αγωγή και Παιδεία: Σύγχρονες Προσεγγίσεις και Προοπτικές*. Αθήνα: Gutenberg
- Σταύρου, Ι. (2009). *Η διδασκαλία της Μουσικής στα Δημοτικά Σχολεία και Νηπιαγωγεία της Ελλάδας (1830-2007): Τεκμήρια Ιστορίας*. Αθήνα: Gutenberg
- Σταύρου, Ι. (2009). *Διδακτικές προσεγγίσεις παραδοσιακών τραγουδιών στο Σχολική Μουσική Εκπαίδευση: Ζητήματα σχεδιασμού, μεθοδολογίας και εφαρμογών* (επιμ. Διονυσίου & Αγγελίδου), Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ε.Ε.Μ.Ε.
- Σταύρου, Ι. (2004). *Η ελληνική παραδοσιακή μουσική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ιστορική ανασκόπηση – σημερινή πραγματικότητα*. Διδακτορική διατριβή. Ιόνιο Πανεπιστήμιο
- Τσούτσια – Λουλάκη, Ε. (2006). «Φτου ξελευτερία...Μια περιήγηση και μια πρόταση για τα ελληνικά παιγνιδοτράγουδα στο σχολείο», 1^ο Διεθνές Συνέδριο Ερευνητικού Ιδρύματος Πολιτισμού και Εκπαίδευσης, Βόλος, 29 Σεπτεμβρίου - 1 Οκτωβρίου 2006.